aarde". „Hun tong is een moordpijl" (Jeremia 9: 8.) „Ze scherpen hun tong als een slang" (Ps. 140: 4). „Ze zijn als de tong van het vuur dat den stoppel verteert" (Jes. 5: 24). En daarom, „wie zijn tong bewaart, bewaart zijn ziel" (Spreuk. 21: 23). En gaat men zoover van „zijn tong tegen den Heere te stellen" (Jes. 3: 8), dan zal het bittere einde zijn, dat men eens „zijn tong kauwen zal van pijn" (Openbaringen 16: 10).

Het vuur dat laaie uitslaat, neemt den vorm van een tong aan, en dit brengt er Jacobus toe, de tong bij een niet te blusschen vuur te vergelijken: „De tong is een klein lid, en roemt nochtans groote dingen. Zie, een klein vuur hoe grooten hoop houts het aansteekt. De tong nu is ook een vuur, een wereld der ongerechtigheid. Alzoo is de tong onder onze leden gesteld, welke het geheele lichaam besmet, en ontsteekt het rad onzer geboorte, en wordt ontsteekt van de hel. Want alle natuur, zelfs van de wilde dieren, wordt getemd, *maar de tong kan geen mensch temmen.* Zij is een onbedwingelijk kwaad, vol *van doodelijk venijn.*"

En wat boven alles de tong zoo wonderbaar maakt, is dat ze tweeledig werkt. De vromen loven er God mee, en de booze vloeken met de tong hun naaste. Ze is een fontein waaruit *zeer bitter*, maar ook een fontein waaruit *zeer zoet* water opwelt.

Zoo sterk zelfs, dat de Schrift dezelfde tong de één maal noemt een moordpijl en een doodelijk *venijn*, maar evenzoo een andermaal ons die tong teekent als een pijnstillend en genezend *medicijn*.

Venijn of *medicijn*, zoo staat de keuze.

Een medicijn, niet enkel als ze zacht en lieflijk werkt, want dat doet „de vleiende tong" ook, en toch is de vleiende tong niets dan „een tong van bedrog" (Spreuk. 28: 23 en Ps. 120: 2); wat schier nog gevaarlijker is, dan de tong „die zich als een zwaard scherpt" (Ps. 64: 4).

Maar een *medicijn* is de tong, als ze instrument en voertuig wordt van een ziel die het goede zoekt, God groot maakt en in liefde naar den broeder uitgaat.

Op *het gebruik* der tong komt 't daarom aan. Ze is een macht, die ter onzer beschikking is gesteld, waardoor nijd en vinnigheid en bitterheid zich lucht kan geven; maar ook een instrument, dat God ons gaf, om den bedroefde te troosten, den neerslachtige op te beuren, den neergezonkene op te heffen, hope te druppelen in het vertwijfelend hart. En al naar *het gebruik* dat we van onze tong maken, zullen we van die macht der tong Gode rekenschap geven.

Zij hen nu al, dat ge u van nijd en bitterheid onthoudt, denk daarom niet dat ge vrij uit gaat. Ge kunt uw tong een venijn of een medicijn laten wezen, en wat God van u vraagt, is niet alleen, dat ge 't venijn verre van u houdt, — wat Hij van u wil en van u eischt, is, dat elken dag ook uw tong medicijn zal wezen, zoo dikwijls ge in uw omgeving stuit op een wonde in eenig hart of op een krankheid der ziele.

Zelfs op het *doorgaand* gebruik van uw tong komt 't hier aan.

Er is in ons menschelijk leven zoo nameloos veel dat drukt en benauwt, dat somber en droefgeestig stemt, dat de ziel afmat en neerslaat. En in dit stil-gedrukte leven moet nu de tong verademing geven door het vriendelijke, door het innemende, door het de ziel verkwikkende woord. Dat vriendelijke woord breekt de stroefheid, ontplooit den stroeven trek op het gelaat, doet hooger glans opkomen in het matte oog, ontspant de te stijve verhoudingen, en doet als een zonnestraal over het sombere leven uitgaan.

Het vriendelijke woord, de vriendelijke manier van elkander toe te spreken, de vriendelijkheid in toon en stem, geeft ook aan uw blik, aan uw gelaat, aan heel uw persoon, een vriendelijke uitdrukking. Er ligt in die vriendelijkheid toch iets dat zacht stemt, dat het hart ontsluit, dat de ziel aantrekt, sympathie wekt, en verkwikt.

En juist die vriendelijkheid nu wordt zoo vaak gemist. Vaak merkt men reeds aan iemands hardheid van stem, hoe hij gewoon is eer onvriendelijk dan vriendelijk te wezen. Soms zelfs heeft men zich gewend, stroef bijeen te zitten, zonder dat er een woord uitgaat, zoo dat wie binnenkomt zich onwillekeurig afvraagt: Waarom spreken die menschen niet? Hun woord, hun tong is er toch voor, om elkaar te lokken, aan te trekken, en door vriendelijk gesprek allen geest te verwarmen. Men behoeft daarom nog niet norsch en stug te wezen; maar reeds dat men *niet* spreekt, is een medicijn, dat men bezit, ongebruikt laten.

Wie vriendelijk is heeft zooveel voor. Een vriendelijk gelaat, een vriendelijke oogopslag, een lach om de lippen, een tegemoetkomend, innemend en uitlokkend woord, doet liefde uitgaan en wekt daardoor wederliefde. En waar in een gezin, in een kring dat vriendelijke woord heerschen mag daar merkt men al spoedig, hoeveel blijder, hoeveel gelukkiger, hoeveel geestelijker er het leven is, en hoe kostelijk de medicijn van de tong werkt.

Onder Christenen vooral is het zoo teleurstellend, zoo die vriendelijkheid in verkeer en omgang uitblijft, en zoo men niet reeds uit blik, uit toon en stem merken kan, hoe lief ze elkander hebben.

Natuurlijk zit 't medicijn niet in de tong zelf; de tong is slechts het retort, waarmit het medicijn ons wordt toegediend. Het medicijn zelf moet uit uw ziel, uit uw geest komen, en daartoe moet in uw ziel liefde door uw God zijn gedruppeld. Maar juist daarom is het vriendelijk gebruik der tong tegelijk een zelfbedwang dat ge aan uw ziel aanlegt. Een terughouden van wat uit uw ziel boos wil opkomen, en een dwingen van uw ziel om zich in liefde naar anderen te bewegen. Maakt ge dit nu tot vaste gewoonte, dan verheft ge de stemming van uw eigen zieleleven tot heiliger peil. Die stemming werkt weldadig op uw karakter en op uw innerlijk zielsbestaan. En zoodoende wordt wat ge als een medicijn voor anderen aanwendt, tegelijk een medicijn voor uw eigen hart.

Een vriendelijke natuur, een vriendelijk mensch, een man of vrouw met vriendelijken blik en met vriendelijken toon in den omgang, ze zijn zoo veel gelukkiger; en zoo'n schat van geluk gaat teloor voor wie dit vriendelijke maar niet van zich kan verkrijgen.

Wie aan harder toon zich wende, wil ontzien, wil gevreesd, wil geducht zijn. Hij wil dat ieder voor hem onderdoen en voor hem wijken zal, en is bang dat hij, door vriendelijk te wezen, zijn overmacht over anderen zal inboeten. Maar hoe hij zich vergist! Zie 't maar in elken kring, hoe 't juist de vriendelijke naturen zijn, die den rijksten invloed oefenen. Wie hard van toon is, maakt dat men van hem wijkt, wie vriendelijk is trekt aan; en niet in het afstooten, maar in het aantrekken van wie om u zijn, ligt immers de vreugde van het leven.

Zelfs met opzicht tot uw minderen geldt dit. Er zijn er twee. De een die barsch beveelt, en de ander die ook zijn dienstbode nooit anders dan vriendelijk toespreekt; en ga nu in 't leven maar na, wie beter en trouwer gedieend wordt.

Zeker, er zijn oogenblikken, dat zonde van boosheid moet worden te keer gegaan, in uw huis of daarbuiten, en dan wee u, zoo ge den toon van den hoogen, straffen ernst verleerd hebt, en niet van u af durft spreken. Beluister maar hoe uw Jezus tegenover de Phariseën optrad. Forsch, in de conscientie dringend, en vernietigend. Maar anders, hoe was uw Heiland niet bij een ieder en voor een ieder een toonbeeld van vriendelijke en innemende liefde. Hoe was niet elk woord dat van hem uitging, een medicijn voor de zielen. En hoe dikwijls zelfs is het woord van Jezus, gelezen van het Evangelieblad, een medicijn voor u en de uwen geweest?

Vergeet 't niet.

Met de tong bidden we, en hoe zou uw gebed een lieflijke reuke Gode kunnen wezen, zoo ge in uw omgang met uw broeder die tong, waarmee ge tot God bidt, stram en stroef hebt gemaakt door onvriendelijkheid en gemis aan liefde?

Venijn of *medicijn*! doe tusschen die beide nimmer de verkeerde keuze!

Amsterdam, 14 Febr. 1908.

Het optreden van het derde Christelijke ministerie begroeten ook wij met hartelijke ingenomenheid.

De politieke vraag, of het niet beter ware geweest, zoo lang de stembus de Tweede Kamer niet had omgezet, aan het liberale Kabinet de verantwoordelijkheid te laten, kan hier buiten bespreking gelaten. Nu de crisis eenmaal ontstaan was, de liberale partij blijkbaar onmachtig bleek, de teugels van het bewind weer op te nemen, en onze Koningin aan een onzer Christen staatslieden de opdracht tot kabinetsformatie gaf, verblijdt het ons, dat noch hij, noch degenen die met hem de regeering zullen waarnemen, voor de moeilijkheden van de positie zijn teruggedeinsd. Een Christelijke regeering kan niet anders dan ons land en volk ten zegen zijn.

Op het werkprogram van dit ministerie wenschen we niet vooruit te loopen. Waar de regeeringstaak zoo zwaar zal zijn met een Tweede Kamer, die in haar meerderheid nog altoos linksch is, daar dient het wijs beleid van degenen, die aan het roer staan van het staatsschip, te beslissen, in welke richting gestuurd zal worden. De namen van hen, die als dienaren der Kroon optreden, staan ons borg, dat de Christelijke vlag niet voor de neutrale zal worden ingeruild. Vooral het weer optreden van minister Idenburg voor kolonien geeft ons, ook met het oog op de zending, reden tot groote dankbaarheid.

Of het gerucht juist is, dat het nieuwe ministerie de aangevangen grondwetsherziening zal doorzetten, zal wel spoedig blijken. Mocht dit metterdaad in de bedoeling der Regeering liggen, dan hopen we zeer, dat de grondwetsherziening zich niet uitsluitend tot het kiesrecht bepalen zal, maar, naar het voorstel van Prof. De Louter, ook Art. 171 omvatten zal.

De oplossing der kerkelijke quaestie, door Groen, reeds een halve eeuw geleden, aan de orde gesteld als een der gewichtigste Christelijke belangen, is sinds maar al te veel op den achtergrond gedrongen. De sociale quaestie, de vrijmaking van het onderwijs, de regeling van het kiesrecht, de hervorming van ons leger, hoe belangrijk ook, mogen toch niet doen vergeten, dat er ook een kerkelijk vraagstuk bestaat. Van een liberale of radicale regeering is de oplossing dier quaestie nooit dan in voor de Kerk ongunstigen zin te wachten. Het voorbeeld van Frankrijk toont dit. Alleen een Christelijke regeering kan de Kerk van Christus recht doen wedervaren. En al laten we aan de wijsheid onzer Regeeringsmannen gaarne de vraag van de opportuniteit over, toch mag, nu weer een Christelijk Kabinet optrad, onzerzijds niet nagelaten worden, op het onrecht te wijzen, dat door Art. 171 aan de Kerken wordt aangedaan. Het *verwijt*, dat we steeds zwijgend in dit onrecht berust hebben, en daardoor de prikkel voor de Regeering tot rechtsherstel ontbrak, mag niet tegen ons met recht kunnen worden ingebracht.

We pleiten daarbij volstrekt niet voor de *Gereformeerde Kerken* alleen. Al is dit onrecht tegenover haar het grievendst, omdat ze van al haar goederen beroofd is, toch raakt dit belang de Christelijke Kerk *in haar geheel*. Art. 171 tast de vrijheid der Kerk aan, door haar financieel afhankelijk van de Overheid te maken. Losmaking van dien financieelen band door uitkeering aan de Kerken van wat naar recht en billijkheid haar toekomt, blijft daarom de voorwaarde voor een gezonde kerkelijke ontwikkeling.

Of deze bede aan de regeering ditmaal gehoor zal vinden, weten we niet. Maar de weduwe in de gelijkenis hield niet op met over het onrecht te klagen, totdat de rechter haar eindelijk recht heeft gedaan. En op politiek gebied is zeker nooit herstel van grieven te wachten, wanneer tegen het onrecht niet telkens weer wordt geprotesteerd.

Gaarne vestigen we nogmaals de aandacht op den uitnemenden arbeid, dien Ds. C. Spoelstra voor de historie der Kerk levert, nu het tweede deel van zijn Bouwstoffen voor de geschiedenis der Nederlandsche Gereformeerde Kerken in Zuid-Afrika het licht zag.

Dit tweede deel bevat de brieven van de Classis Amsterdam en andere kerkelijke vergaderingen aan de Kaapsche Kerken gedurende het tijdvak van 1651—1804, benevens verdere archiefstukken op de geschiedenis van dit tijdvak betrekking hebbende.

Dit lijvig boekdeel van 725 bladzijden doet ons niet alleen inleven in de geschiedenis van de Kerk in de Kaapkolonie, maar toont ons ook tegelijk, hoe nauw die Kerk met de Kerk in ons vaderland in verband heeft gestaan. Zoo wordt heel een stuk van de geschiedenis onzer Kerk, dat dusverre geheel in het duister school, voor 't eerst aan het licht gebracht. Voor de verrijking van onze historische kennis biedt deze archief-studie daarom onschatbaar materiaal.

Toch is het niet alleen daarom, dat we dezen arbeid op zoo hoogen prijs stellen. Maar deze studie zal èn in Zuid-Afrika èn in Nederland weer sterker doen gevoelen den nauwen band, die door de historie tusschen beide Kerken is gelegd, niet alleen door eenheid van taal en bloedverwantschap, maar ook door eenheid van belijdenis en kerkregeering.

Van harte hopen we daarom, dat Ds. Spoelstra met deezen arbeid zal kunnen voortgaan en daardoor bij onze broeders het besef nog sterker zal doen ontwaken, wat de Gereformeerde Kerk in Zuid-Afrika aan haar moederkerk in Nederland verbond en nog altoos — dank zij Gods genade — verbinden blijft.

Artikel XXXVI.

II.

Wie op Art. XXXVI zich beroept om staatssubsidie voor *alle* Kerken te verdedigen, gaat daarmede lijnrecht tegen de bedoeling onzer Vaderen in. Want er is niemand, die met het gevoelen onzer Vaderen ook maar oppervlakkig bekend is, die er aan denken zal, dat zij onder den „heiligen kerkedienst" alle kerken en secten verstaan hebben. De tegenstelling die in Art. XXXVI gemaakt wordt tusschen den „heiligen Kerkedienst" en de „afgoderij en den valschen godsdienst", wijst dit uit. Want met die afgoderij en dien valschen godsdienst bedoelden onze Vaderen niet de afgoderij der heidenen en den valschen godsdienst der Mohamedanen, maar zeer bepaaldelijk de Roomsche Kerk. De paapsche mis was volgens onze Vaderen een „vervloekte afgoderij". Gesteld dus, dat in Artikel XXXVI de verplichting der Overheid lag opgesloten, om voor het onderhoud van den Kerkedienst in financieel opzicht te zorgen, dan zou dit uitsluitend en alleen gelden voor de Gereformeerde Kerk, maar nooit voor de Roomsche Kerk.

Het verwijt, dat wij, die tegen alle staatssubsidie aan de Kerken zijn, afwijken van Artikel XXXVI, geldt dus evenzeer tegen hen, die vóór deze staatssubsidie aan alle Kerken pleiten. Zelfs voor hen nog sterker dan voor ons. Want onze Vaderen zouden wanneer ze voor het dilemma geplaatst werden: òf dat de Overheid aan alle Kerken en Secten financieelen steun moest bieden óf aan geen enkele Kerk, — als één man verklaard hebben: dan liever voor de ware Kerk van Christus alle staatshulp afgewezen, dan dat de Overheid de helpende hand zou bieden aan „den valschen godsdienst" en „het rijk van den Antichrist".

Toch willen we met dit argumentum ad hominem, gelijk men het noemt, ons van dit verwijt, dat we ontrouw zijn aan de Belijdenis, niet afmaken. De vraag moet beantwoord worden, hoe we dan tegenover Artikel XXXVI staan.

Voetstoots nu geven we toe, dat de Belijdenis een erfstuk is van onze Vaderen en bij de vraag, wat onder artikel XXXVI verstaan moet worden, in de eerste plaats naar hun bedoeling moet worden gevraagd. De historische interpretatie kan alleen benoeden voor willekeur en exegetische geweldenarij. Maar hoe sterk we dit op den voorgrond stellen, toch mag daarbij nooit vergeten worden, dat de belijdenis geen dood petrefact is, dat nu eenmaal niet anders kan en mag worden verklaard, dan zoo als onze Vaderen het gedaan hebben. De belijdenis is een levend iets, omdat de Kerk van elke eeuw daarin weer haar geloof uitspreekt. Van daar dat de Kerk het recht heeft, op grond van Gods Woord, een stuk der belijdenis weg te nemen of te wijzigen, maar ook het recht heeft, door zulk een wijziging, of door een nadere verklaring, een onjuiste opvatting van een artikel te voorkomen. Natuurlijk mag zulk een nadere verklaring nooit aan de woorden een zin en beteekenis toeschrijven, die met den duidelijken zin der Belijdenis in strijd zou zijn. Dan zou de Kerk een onheilig woordenspel drijven. Van daar dat we tegen het behoud van de woorden: „de afgoderij en den valschen godsdienst uitroeien", waren, omdat *uitroeien* en *ten gronde richten*, zonder geweld aan de woorden te doen, niet anders beteekenen kunnen, dan dat dit geschieden moet door ketters te straffen en te dooden. Geheel anders daarentegen staat het met de woorden, die bleven staan, dat de Overheid „de hand moet houden aan den heiligen kerkendienst, het Koninkrijk van Christus Jezus moet bevorderen en het Woord des Evangelies overal moet doen prediken." Die woorden zijn zoo algemeen gesteld, en over de vraag, hoe deze taak moet worden uitgevoerd, bestond zelfs bij onze Vaderen zooveel verschil van meening, dat de Kerk hier volkomen het recht heeft, die woorden op te vatten in een anderen zin als dit vroeger veelal is gedaan; en dat in geen geval ons geslacht meer aansprakelijk kan worden gesteld voor elke consequentie, die onze Vaderen uit dit artikel meenden te kunnen afleiden.

Het bewijs voor dit recht van *zelfstandige verklaring* ligt in wat onze Gereformeerde Kerken gedaan hebben met het bekende artikel uit onze Apostolische Geloofsbelijdenis: *nedergedaald ter helle*. De beteekenis, die door de meeste Kerkvaders en heel de Kerk der Middeleeuwen aan dit artikel is gehecht, dat Christus metterdaad naar de hel of 't voorportaal der hel zou zijn afgedaald om daar de vaderen van het Oude Verbond te verlossen, hebben onze Kerken bealist verworpen. Het artikel zelf behielden ze, maar ze verklaarden het, lijnrecht in strijd met de historische interpretatie, van de helsche smarten en pijnen, die Christus aan het kruis leed. En als men aan onze Vaderen vroeg, met welk recht ze dat deden, dan antwoordden ze: het artikel zelf is Schriftuurlijk, maar de beteekenis door de Kerkvaders en de Kerk der Middeleeuwen daaraan gehecht, is onschriftuurlijk. De historische interpretatie moet daarom door de *Schriftuurlijke* worden vervangen. Want de Schrift alleen is richtsnoer van ons geloof.

Natuurlijk kan en mocht dit alleen, omdat de woorden van de Apostolische Geloofsbelijdenis deze verklaring toelieten. Indien er gestaan had: Christus is plaatselijk ter helle nedergedaald, dan zou de Gereformeerde Kerk nooit hebben mogen zeggen: dit beteekent dat Christus de helsche pijnen voor ons droeg. Maar nu dit er niet stond, was de Gereformeerde Kerk volkomen vrij dit artikel niet plaatselijk, maar geestelijk op te vatten.

Heeft de Gereformeerde Kerk dit recht tegenover de Apostolische Geloofsbelijdenis, die het gemeenschappelijk symbool van alle Christelijke Kerken is, dan heeft ze dit recht in nog sterker mate tegenover de Belijdenis, die haar alleen toebehoort.

Nu hebben onze Kerken dit metterdaad gedaan op de Synode te Utrecht, want, en dat is misschien niet diep genoeg gevoeld, door de woorden: om te weren en uit te roeien alle afgoderij en valschen godsdienst en het rijk van den Antichrist te gronde te richten, uit artikel XXXVI weg te nemen, zijn niet alleen deze woorden weggevallen, maar is de beteekenis van het geheele artikel gewijzigd. Het is daardoor losgemaakt eens en voor goed van de beschouwing, die onze Vaderen over de roeping der Overheid hadden en is in een geheel ander licht komen te staan.

Vooreerst toch is door deze schrapping uitgesproken, dat de Overheid inzake de religie geen dwingende macht heeft uit te oefenen, en niet alleen de vrijheid der conscientie, maar ook de vrijheid der religieoefening moet worden geëerbiedigd.

En in de tweede plaats is door het wegvallen van de tegenstelling tusschen den heiligen kerkedienst en den valschen godsdienst uitgesproken, dat de Overheid niet geroepen is, uit te maken wat de ware Kerk is, en alle andere Kerken als valsche godsdiensten heeft te beschouwen, maar de pluriformiteit der Kerk heeft te erkennen. De idee der Staatskerk en al wat daarmee saamhangt en daaruit volgt, is door deze wijziging uit artikel XXXVI weggenomen.

Maar daaruit volgt dan ook, wat men wel eens te veel bij het debat uit het oog verloren heeft, dat door deze wijziging in Art. XXXVI ook de woorden, *die er staan bleven*, een andere beteekenis hebben vergregen, dan ze voor onze Vaderen hadden. Het één vloeit noodzakelijk uit het ander voort. Want de taak en roeping, die de Overheid heeft, wanneer ze zelve professie doet van de Gereformeerde religie, en de Gereformeerde Kerk als de eenige ware Kerk erkent, kan nooit de taak en roeping der Overheid wezen, wanneer deze alle Kerken als van gelijke rechten beschouwt. En wie dit loochent en Art. XXXVI toch binden wil aan de opvatting onzer Vaderen, reageert niet tegen ons, maar reageert tegen hetgeen onze Kerken gezamenlijk op de Synode te Utrecht hebben gedaan.

Het recht daartoe wordt door ons aan niemand ontzegd. Artikel XXXVI is voor ons geen fundamenteel artikel, waaraan de zaligheid der ziel of de zuiverheid der leer in onze Kerken hangt. Alleen dringen we dan aan op een eerlijk en oprecht debat. Indien men Artikel XXXVI voor ons bindend acht, *zooals onze Vaderen het bedoeld hebben*, dan moet men ook alle consequenties aanvaarden, die uit dit Artikel voortvloeien. De financieele hulp van de Overheid aan de Kerk (gesteld al, dat ze door onze Vaderen met Art. XXXVI bedoeld was) is dan iets zoo bijkomstigs, zoo onbeduidends, dat onze Vaderen het een uitzijgen van de mug en een doorzwelgen van de kemel zouden genoemd hebben, wanneer men daaraan de handhaving van Art. XXXVI ging toetsen. Al deelen we de historische opvatting van onze Vaderen niet, al schrijven we op grond van Gods Woord aan de Overheid een andere roeping toe, voor die machtige conceptie, die uit hun stelsel spreekt, hebben we te diepen eerbied, dan dat we ze zouden willen verlagen tot een financieele quaestie. Zeker, onze Vaderen waren mannen van de negotie, ze kenden de waarde van het geld; ze hebben het goud en zilver nooit het slijk der aarde gescholden. Maar men doet hun nagedachtenis oneer aan, wanneer men in Art. XXXVI niets anders te lezen weet, dan dat de Overheid voor het brood der Kerk te zorgen heeft.

Wil men weten, wat onze Vaderen met Art. XXXVI bedoeld hebben, laten dan mannen als Junius, Trelcatius, Gomarus het u zeggen, gelijk ze de roeping der Overheid omschreven in de eerste Dogmatiek, die te Leiden in het licht verscheen: „De taak der Overheid is te zorgen 1°. dat in heel haar gebied alle afgodische eeredienst worde uitgeroeid en de ware religie naar het zuiver woord Gods worde ingevoerd, wanneer ze ingevoerd is, zuiver worde bewaard, en wanneer ze verbasterd is, worde hersteld en gereformeerd, tot glorie Gods en tot zaligheid hunner onderdanen; 2°. dat de Overheid, opdat al haar onderdanen deze ware religie omhelzen, de Kerken moeten voorzien van getrouwe Dienaren des Woords; 3°. dat ze de godslasteraars en ketters, die tegen de aangenomen Evangelische leer hardnekkig hun ketterij verspreiden, op exemplaire wijze, anderen tot afschrik, straffen".

Zooals men ziet, wordt van de financieele hulp der Overheid hier zelfs geen woord gerept. Waar het om te doen is, dat is om de *eere Gods* en om de *zaligheid der zielen*. Dat bedoelden onze Vaderen met „de hand te houden aan den heiligen Kerkedienst", met „het Koninkrijk van Christus Jezus te bevorderen" en met „het Evangelie overal te doen prediken." De Overheid moest de ware religie invoeren en voor haar zuiverheid waken, de Kerk van getrouwe dienaren voorzien, en alle ketters straffen. Wat Prins Maurits deed, getrouw aan dien eed, dat hij de ware Gereformeerde religie zou handhaven, dat was hun ideaal.

Met die opvatting onzer Vaderen hebben onze Kerken gebroken door Artikel XXXVI te wijzigen; en we gelooven terecht. Hoe schitterend schoon dit Staatsgebouw als machtige Gothische kathedraal uit het verleden ook oprijst, de historie heeft geleerd, welke gevaren daaraan voor de Kerk verbonden zijn. En ook afgezien daarvan, de waarheid gaat ons bovenal. Maar wie desniettegenstaande voor dat standpunt onzer Vaderen wil opkomen, hij doe het zooals onze Vaderen het hebben gedaan. En hij make niet een homoeopathisch verdunde oplossing van hun krachtig levenselixir tot shibboleth, waaraan hij de trouw van anderen aan de Belijdenis keuren gaat.

Voor Kootwijks Scholen.

In hartelijken dank ontvangen, door Ds. J. H. Houtzagers te Kootwijk van de Dames Harinck te Axel een wissel groot *f* 1.—.

Dat toch de vrienden van het Christelijk Onderwijs Kootwijks scholen niet vergeten.

D. HULLEMAN,
Kootwijk. *Penningmeester.*

Teeltafel.

Jezus Christus voor onzen tijd door Prof. Dr. J. M. S. Baljon, Prof. Dr. P. D. Chantepie de la Saussaye, Prof. Dr. F. E. Daubanton, G. J. A. Jonker, J. H. L. Roozemeijer en Dr. J. R. Slotemaker de Bruine. Baarn, Hollandia-Drukkerij, 1908.

Een serieus boek.

Belangrijk genoeg om het hier eenigszins uitvoerig te bespreken en er alzoo een tweetal artikelen aan te wijden.

En dat niet alleen door zijn onderwerp en zijn doel, maar ook door zijn wijze en bewerking.

De zes schrijvers van dit boek, alle Theologen van professie, behooren tot de korypheeën van wie ten onzent als de „ethischen" worden aangeduid.

Tusschen hen en ons gereformeerden is 'n verschil van geloofsovertuiging, gelijk ook uitkomt in dit boek, dat men niet moet wegdoezelen; zelfs onderling zijn zij op het stuk van geloofsovertuiging het niet in alles eens, gelijk mede uitkomt in dit boek; maar zoo tusschen hen onderling, als tusschen hen en ons, is er ook overeenkomst van geloofsovertuiging, uitkomend in de belijdenis van het middelaarsgeloof, van het geloof aan *Jezus Christus* als den Middelaar Gods en der menschen.

Het is daarom, dat zij mèt ons staan tegenover de modernen, die door hun bestrijding van het middelaars-geloof zich buiten het christendom plaatsen.

Een boek van deze schrijvers over *Jezus Christus* doet een ernstige, een christelijke behandeling van dit zoo hoogheilig onderwerp vermoeden; de toevoeging: *voor onzen tijd*, moge al voor 'n oogenblik bezorgdheid wekken, — ik kom daar straks op terug — de gedachte aan wie het zijn die hier het woord voeren, dringt die bezorgdheid terstond terug; en eindelijk, waar deze koryphеeën van de ethische richting, — sit venia verbo, ik weet nog van vroeger, dat deze samenkoppeling niet geliefd is, maar ik weet op het oogenblik geen beter woord — waar deze mannen van erkende wetenschappelijke bekwaamheid met hun zessen een boek hebben geschreven, kan men soliede werk verwachten.

En in dit alles ben ik, na lezing en bestudeering van: *Jezus Christus voor onzen tijd*, dan ook allerminst teleurgesteld.

Metterdaad is het een serieus boek.

De titel, dien ik niet onbedenkelijk acht, is niet door de schrijvers zelf gekozen.

Zij zeggen dit in de *Voorrede*.

„De Directie der Hollandia-Drukkerij te Baarn zocht ons aan, een boek te schrijven, getiteld: „Jezus Christus voor onzen tijd," dat populair zou zijn, doch op wetenschappelijke grondslagen zou rusten. Wij hadden daartegen wel eenig bezwaar." Van bezwaar tegen den titel wordt wel is waar hier niet gesproken, het bezwaar, hier genoemd gold iets anders, — ik zal een volgende maal zeggen wat, — maar toch is ook door de schrijvers het bezwaar tegen den titel wel degelijk gevoeld en wordt dan ook elders onomwonden uitgesproken. Voor dat in de *Voorrede* wèl genoemde bezwaar ging echter de Directie der Hollandia Drukkerij te Baarn niet uit den weg. Zij „bleef aandringen, omdat zij meende, dat aan een boek, zooals zij bedoelde, groote behoefte bestond."

Mooi van zoo'n Drukkerij-Directie.

Nu bestaat dit boek uit zes hoofdstukken.

Het eeuwig evangelie en de historie, door Prof. Dr. P. D. Chantepie de la Saussaye.

De bronnen voor het leven van Jezus, door Prof. Dr. J. M. S. Baljon.

Jezus' Persoonlijkheid, door J. H. L. Roozemeijer.

Jezus' prediking van het Godrijk, door Prof. Dr. F. E. Daubanton.

Het verlossingswerk van Jezus Christus, door Dr. J. R. Slotemaker de Bruine.

De geheel eenige beteekenis van Jezus Christus, ook voor onzen tijd, door G. J. A. Jonker.

Dat nu metterdaad het bezwaar tegen den titel, wijl deze zoo licht het vermoeden wekt van een pasklaar maken van de Christus-voorstelling voor onzen tijd, — door de schrijvers zelf is gevoeld, komt reeds dadelijk uit in het eerste hoofdstuk. Daarin vraagt Prof. de la Saussaye: „Is er toch grooter gevaar denkbaar dan het „eeuwige evangelie" te plooien, om te buigen naar den „geest der eeuw?" En als blijk, dat dit gevaar niet denkbeeldig is, wijst hij dan op „zoo menige poging om een beeld van Jezus te teekenen als resultaat van wetenschappelijk onderzoek, waaraan wij stellig belangrijke schetsen danken, maar ook andere die (zooals die in Frenssen's roman *Hilligenlei*) aan lichtzinnige oppervlakkigheid niets te wenschen overlaten."

En niet alleen hier, door den Leidschen hoogleeraar, maar ook elders door zijn medewerkers